

UPPSALA
UNIVERSITET

Konsten att överleva en kris

En studie om Uplandsbankens utveckling under 1970-talets krisår

William Skoglund

Ekonomisk-historiska institutionen

Kurs: C-uppsats, 15hp

Termin: VT19

Ventilationsdatum: 03/06/2019

Handledare: Jan Ottosson

Innehåll

1. Inledning.....	2
2. Forskningsläge.....	3
2.1 Kriser och varför dem uppstår.....	3
2.2 Kreditmarknaden.....	6
3. Teori.....	10
4. Syfte & frågeställningar.....	11
5. Metod och material.....	12
5.1 Avgränsningar.....	13
5.2 Källkritik.....	14
6. Bakgrund.....	15
6.1 Strukturkrisen.....	15
6.2 Regleringar.....	19
6.3 Uplandsbanken.....	20
7. En bank i balans.....	21
7.1 Att hålla sig flytande.....	24
7.2 Soliditet.....	27
7.3 Kvantitativ lättnad.....	28
8. Diskussion.....	31
9. En delad bild.....	35
10. Käll- & litteraturförteckning.....	37
10.1 Källor.....	37
10.2 Litteratur.....	37
Bilaga 1.....	40
Bilaga 2.....	42
Bilaga 3.....	43

1. Inledning

1931 samlades omkring 200 av Uplands enskilda banks ägare i Norrland nations stora sal. Aldrig hade så många dykt upp på en bolagstämma för banken, och Upsala nya tidning (UNT) kallade det för krisstämma. Det var kris i världen, Sverige och hos Uplands enskilda bank. Banken led av betydande förluster och tvingades sanera sin ekonomi.¹ Den långa depressionen som drabbade världsekonomin byttes efter andra världskriget ut mot en gyllene era för kapitalismen. Efter andra världskriget präglades världsekonomin av tillväxt och stabilitet. Ända fram tills 1970-talets oljeshock och kris. Precis som på 1930-talet kom stora delar av världen att återigen smittas av den ekonomiska krisen men till skillnad från 1930-talet stod bankerna i Sverige stabilt kvar.² Uplandsbanken (som Uplands enskilda bank hade hunnit byta namn till) hade inga krisstämmer och behövde aldrig sanera sin ekonomi på 1970-talet.

1970-talets kris var på många sätt djup och omtumlande, för Sveriges del kom krisen att innebära en ekonomisk depression. Men den kris som fanns i ekonomin i stort smittade inte av sig till bankerna eller andra finansbolag till den grad att den ekonomiska krisen också blev en finanskris.³ Även om denna kris är omskriven så har fokus för tidigare forskning inte legat på finanssektorn. Den här uppsatsen ämnar förklara hur banksektorn påverkades av denna kris – hur det kan komma sig att en bank som Uplandsbanken blev smittad så allvarligt av krisen på 1930-talet men inte på 1970-talet. Denna uppsats bidrar till kunskapen om varför finanskriser uppstår och ger en bild av hur finanssektorn påverkades av 1970-talets realekonomiska kris.

Den här uppsatsen kommer gå igenom Uplandsbankens räkenskaper och genom dessa visa vad som hände med banken och med hjälp av teoretiska ansatser från framförallt Gertler och Gilchrist samt Reinhart och Rogoff förklara vad som hände under undersökningsperioden.

¹ Thunberg, 1965, ss.57-60.

² Schön, 2014, s.327.

³ Edvinsson, 2005, s.21.

2. Forskningsläge

Att använda kriser för att förstå historiska och ekonomiska skeenden är vanligt. Lennart Schön utgår i flera av sina verk från en teori om cykler och återkommande kriser i sin beskrivning av den moderna ekonomiska historien.⁴ Även Magnusson och Ottosson använder sig av kriser när de beskriver strukturomvandling mot slutet av 1900-talet. 1970-talskrisen och 1990-talskrisen är hos dessa bidragande faktorer till att skapa en omvandling i samhället. De beskriver hur 1990-talets finanskris förändrade förhållanden på arbetsmarknaden och ser den ekonomiska förändringen i ljuset av kriserna.⁵ Att använda kriser som ett sätt att förklara ekonomiska skeenden är alltså ingenting nytt. Nedan kommer jag att redogöra för två separata forskningslägen som berör ämnet för denna uppsats. Först kommer en redogörelse för forskning relaterat till finanskriser och banksektorn, därefter kommer en mer specifik redogörelse för forskning kring kreditmarknaden under 1970-talskrisen.

2.1 Kriser och varför dem uppstår

I sin genomgång av finanskriser i Sverige redogör Larsson och Lönnborg för Kindleberger-Minsky modellen, en teori som försöker förstå varför bubblor uppstår och hur dessa kan generera en finanskris. Modellen bygger på att exogena chocker (en ny innovation, avregleringar osv.) skapar en prischock på en marknad (ofta en finansiell produkt) som i sin tur lockar till sig spekulanter som med hjälp av lån drar upp priserna än mer och skapar en bubbla som kan spricka och leda till prisfall varpå skulder kan vara svåra, om inte omöjliga att betala tillbaka.⁶ Ottosson och Sjögren tydliggör det som Larsson och Lönnborg lyfter och påpekar att det kan vara i bankernas bästa intresse att höja räntan och/eller begära nya säkerheter för lån i en situation där gäldenären har hamnat i en ekonomisk kris. Detta kan spå på ett redan dramatiskt prisfall.⁷ Denna modell ser kriser som ett resultat av en extern chock och spekulation samt lägger fokus på den finansiella sektorn - inte den reala ekonomin.⁸ Visserligen kan den tillämpas även på till exempel bostäder men främst handlar det om finansiella produkter.

⁴ Se till exempel Schön, 2014.

⁵ Magnusson, Ottosson, 2003.

⁶ Larsson, Lönnborg, 2014, s.26.

⁷ Ottosson, Sjögren, 1990.

⁸ En uppdelning görs ofta mellan den reala ekonomin och den finansiella. Den finansiella ekonomin är den delen av ekonomin som utgörs av finansbolag och finansiella produkter. Den reala ekonomin kan ses som allt annat, hur många cyklar, bilar och tuggummipaket som köps är en del av den reala ekonomin medans antalet aktier som säljs är en finansiell fråga. Se till exempel Benhabib, Liu & Wang, 2018 samt Andersson, Bjellerup & Shahnazarian, 2015.

Kindleberger-Minsky modellen ska i ljuset av denna uppsats ses som en teori av många som kan tänkas förklara finanskriser. Den kommer inte nyttjas i denna uppsats eftersom det under 1970-talskrisen inte rör sig om en tillgångsbubbla men Larsson och Lönnborgs redogörelse bidrar med en kontext till Gertler och Gilchrists teoretiska ramverk som kommer att nyttjas och beskrivas i teoridelen.

Utöver att använda sig av Kindleberger-Minsky modellen visar även Larsson och Lönnborg hur ekonomiska kriser kan börja i den reala ekonomin och sprida till finanssektorn utan att en spekulationsbubbla spricker. Krisen 1907 menar de är ett exempel på hur banksektorn genom riskfylld utlåning till industri- och handelsföretag kan ådra sig omfattande kreditförluster och därigenom bli insolventa och gå i konkurs. Med andra ord finns det exempel på hur en ekonomisk nedgång startar i den reala ekonomin för att via kreditmarknaden omkullkasta flertalet banker. Det behöver alltså inte vara otänkbart att en ekonomisk kris så som 1970-talets strukturkris smittar av sig till finanssektorn.⁹

Gertler och Gilchrist har redogjort för kopplingen mellan den reala ekonomin och den finansiella sektorn under finanskrisen 2008 i USA. Denna forskning utgör ett tydligt exempel på hur ekonomiska problem kan spridas inom en ekonomi.¹⁰ De beskriver krisen som ett resultat av en bubbla på bostadsmarknaden som i sin tur ledde till allvarliga förluster hos finansbolag. De bolag som hade lån och andra finansiella tillgångar vars värde baserades på för bostäder förlorade tillgång till kreditmarknaden och kunde inte längre finansiera sin verksamhet: *"The uncertainty about the value of these securities, particularly if there was a hint of mortgage risk exposure, made creditors less willing to accept them as collateral... What emerged were bank runs..."*.¹¹ Gertler och Gilchrists syn på finanskriser tangerar den förklaringsmodell för kriser som redogjordes för ovan (Kindleberger-Minsky) men i själva verket har de andra teoretiska utgångspunkter som jag kommer tydliggöra i avsnittet för teori.

För att förklara hur en finanskris sprids och uppstår pratar forskare ofta om hävstångseffekten (leverage), detta innebär att till exempel en bank belånar sig kraftigt för att bedriva sin verksamhet. Hävstångseffekten möjliggör att relativt små insatser genererar väldigt stora vinster men även att små förluster slår hårt mot det egna kapitalet. Två forskare som belyst

⁹ Larsson, Lönnborg, 2014, s.166.

¹⁰ Gertler, Gilchrist, 2018.

¹¹ Ibid, s.14.

vikten av en hög andel eget kapital (och att man inte belånar sig för hårt) är Berger och Bouwman. De argumenterar i en artikel att det för små banker alltid ökar chansen att överleva en kris om banken har starkt eget kapital. För vad de betecknar som medelstora och stora banker gäller detta framförallt om det är en kris som har sin begynnelse i banksektorn – inte i andra delar av ekonomin.¹² Med en hög andel eget kapital kan en bank klara sig utan tillgång till kreditmarknaden, den klarar av att hantera förluster och kan bedriva sin vanliga verksamhet. Till Berger och Bouwmans forskning kan Acharya och Richardsons forskning kring finanskriser läggas till. För Acharya och Richardson är en huvudförklaring till att den globala finanskrisen 2008 blev så djup att banker runtom i världen var överbelånade jämfört med deras eget kapital, de var helt enkelt inte solida.¹³ Hyun Song Shin menar att de allmänna förhållandena på marknaden är avgörande för hur viktigt det blir med eget kapital och en solid balansräkning. Om marknaden i sig anser att det finns en förhöjd risk så kommer en hög grad av soliditet vara viktigare, om risken för alla aktörer är låg så kommer graden av soliditet att vara mindre viktig.¹⁴ Det här testas även av Valencia som drar slutsatsen att om det finns en hög grad av osäkerhet inför framtiden på marknaden så kommer banker att öka sin soliditet.¹⁵

I deras studie om vägen till och från 1990-talets svenska bankkris har Mats Larsson och Hans Sjögren presenterat en institutionell syn på uppkomsten av kriser. De menar att bankkriser bör ses som ett resultat av ett systemfel i institutionella förhållanden. De tar som exempel att 1990-talets finanskris orsakades delvis av kreditmarknadens avreglering under mitten av 1980-talet. Regelförändringar och brist på översyn skapade enligt dem ett institutionellt förhållande som möjliggjorde för stort risktagande hos finansbolagen.¹⁶ Även om boken handlar om 1990-talets kris blir den relevant av två skäl. För det första belyser författarna kreditmarknaden och banksystemet även under 1970- och 80-talen. För det andra utgör Larsson och Sjögrens institutionella syn ett viktigt inslag i debatten om finanskrisers uppkomst. Även Lars Magnusson nämner institutionernas roll i att forma ett stabilt (eller instabilt) finansiellt system, särskilt lyfter han dessa i samband med börskraschen på Wall Street 1987. Likt Larsson och Sjögren är 1970-talets kris för Magnusson ett sätt att förklara institutionella förändringar som sker i Sverige och världen och som sedermera resulterade i finanskriser.¹⁷

¹² Berger, Bouwman, 2013.

¹³ Acharya, Richardson, 2009.

¹⁴ Hyung, 2009, s.111.

¹⁵ Valencia, 2016.

¹⁶ Larsson, Sjögren, 1995, s.23.

¹⁷ Magnusson, 2018, ss.171-180.

Lars Ahnland har kartlagt skuld i Sverige för 1900–2013. Ahnland vill förstå hur skuld påverkar den finansiella stabiliteten och ökar risken för en finanskris. Ahnland kan visa på ett samband mellan skuld och risken för en finanskris. För perioden 1939–1985 menar Ahnland att den privata skulden inte var tillräckligt hög för att skapa en finansiell kris. Ahnland nämner inte i den nämnda artikeln krisåren i sin analys utan påpekar bara att hela perioden kännetecknades av generellt sett låg privat skuld.¹⁸ Ahnlands resultat ska inte tolkas som att en finansiell kris endast uppstår som en produkt av skulder. Skulderna förhöjer däremot risken för en finanskris.

I detta avsnitt har jag belyst olika exempel på teoretiska resonemang kring hur finanskriser uppstår, jag har även visat på hur forskare tolkat uppkomsten av vissa historiska kriser. Genomgående i litteraturen är att fokus har varit på att förklara hur en kris uppstår men det finns ingen som pekar på en stor ekonomisk kris och ställer frågan om varför den inte smittar av sig till finanssektorn. Larsson och Lönnborg går till exempel igenom alla moderna ekonomiska kriser i Sveriges historia men berör inte 1970-talet alls, detta trots att alla andra kriser de lyfter som börjar i den reala sektorn på något sätt hamnade i den finansiella sektorn. Inte heller Larsson och Sjögren förklarar varför en omvälvande strukturkris inte skapar några större problem för bankerna.

2.2 Kreditmarknaden

Ovan har vi sett olika förklaringsmodeller till varför finanskriser uppstår och även exempel på hur dessa modeller kan tillämpas. Det här avsnittet kommer fokusera på att belysa den forskning som redan gjorts på kreditmarknaden. De två forskningslägena kan te sig separata men är i hög grad sammankopplade. För att kunna säga någonting om kriser behövs en god förståelse om kreditmarknaden i allmänhet och under de åren som denna uppsats belyser i synnerhet.

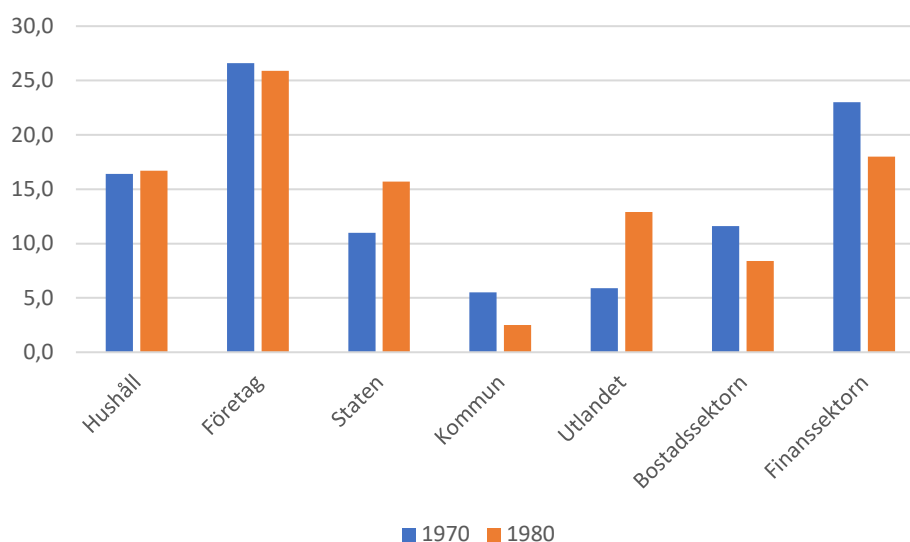
Det som är skrivet om kreditmarknaden på 1970-talet är skrivet främst om makronivån. Löwenthal och Sjöberg har i en SOU från 1982 bidragit med data över bankernas kreditgivning under perioden 1970–1980. Deras data visar hur stor andel av affärsbankernas långivning som har gått till hushåll, företag, stat, kommun och bostadssektor.¹⁹ Figur 1. är en sammanställning av deras resultat som visar en tydlig rörelse där affärsbankerna skiftade fokus till att låna ut mer till stat och utlandet medan mindre utlåning gick till bostadssektorn, kommunerna och

¹⁸ Ahnland, 2018.

¹⁹ SOU, 1982:53, ss.142-144.

finanssektorn. Löwenthal och Sjöberg redogör dock varken för enskilda bankers data eller för en sektoriell uppdelning för företagens låntagande, något som kan vara särskilt intressant när vissa näringsgrupper hamnade i en djupare kris än andra. Att man lånar ut mer till staten ska ses som att bankerna också får mer säkra fordringar, Gorton visar att statlig skuld är både säker och likvid eftersom det är högst osannolikt att en stat inte kan betala sina skulder.²⁰

Figur 1. Låntagares andel (%) av affärsbankernas utlåning 1970-1980.

Källa: SOU 1982:53, ss.142-144.

Som jag nämnde ovan redovisade inte Löwenthal och Sjöberg en sektoriell uppdelning över utlåningen till olika företag, något som är intressant eftersom 1970-talskrisen innebar en rörelse från massproducerande industrisamhälle till en mer tjänstebaserad ekonomi. Mats Larsson och Hans Sjögren har gjort en redovisning för vart krediterna landade. De redoviserar utlåningen från banksektorn till icke-finansiella företag och har där gjort en sektoriell fördelning över vilka näringsgrupper utlåning skedde till. Mellan 1975 och 1983 ligger andelarna för de olika sektorerna stilla men efter 1983 sker det ett drastiskt tapp för alla näringsgrupper. Tillverkningsindustrin och ”övriga” står för stora tapp medan Handelssektorn fortsätter låna in ungefär lika mycket som innan det generella tappet i inlåning sker.²¹ Denna sektoriella uppdelning är på makronivå, för specifikt Uplandsbanken finns det under delar av 1970- och 80-talen data hos Kersti Ullenhag. Ullenhag har i sin studie om Uplandsbanken gått igenom

²⁰ Gorton, 2016, s.1. Statsobligationer som är den huvudsakliga fordran att ha gentemot staten är förutom att vara säkra tillgångar också relativt likvida. Och går nästan alltid att sälja om en bank är i behov av pengar.

²¹ Larsson, Sjögren, 1995, s.66.

bankens historia under perioden 1965-1985. Ullenhag presenterar en sektoriell uppdelning över vilka näringsgrupper bankens utlåning skedde till. Där visar hon att banken rörde sig mot att låna ut mindre till industrin och mer till hushållen och diverse bostadsrelaterad utlåning.²²

Utvecklingen på kreditmarknaden är i hög grad sammankopplad med sparande i olika delar av ekonomin. I SOU 1988:29 skriver Börje Kragh om den svenska kreditmarknaden och specifikt om sparande och upplåning i olika delar av ekonomin. Kragh redogör för det finansiella sparandet (1970-1986) hos offentlig sektor, finanssektor, icke-finansiella företag, hushåll och utlandet. Kraghs resultat visar att alla sektorer förutom finanssektorn ökar sitt låntagande efter 1970-talet. Samtidigt expanderar den finansiella sektorn sitt sparande, antagligen som ett resultat av att alla de andra lånar av denna sektor.²³ Kragh ger även en översikt över det finansiella behovet, kreditmarknadens storlek i förhållande till BNP och finansiell nettoförmögenhet för olika sektorer. Kraghs genomgång visar hur kreditmarknaden och finansieringsbehoven i genomsnitt ökar i förhållande till BNP mellan 1970 och början av 1980-talet. Det finns dock en stor variation med toppar och dalar.²⁴ Den bild vi får av Kragh indikerar att krisen ökade behovet av krediter och att mer krediter kom i omlopp men han förklarar inte varför eller vart dessa krediter landade. Däremot kan vi för detta vända oss till den historiebografiska forskningen och mer specifikt Ulf Olssons verk om Marcus Wallenberg. Där framgår det att det i de krisande industrierna fanns ett stort behov av ny finansiering för att klara av att anpassa produktionen. Olsson beskriver till exempel hur Garphyttan krävde omfattande kapital för att ha råd med den omställning som krävdes för att klara av internationell konkurrens. Marcus Wallenberg förespråkade själv att inte ta omfattande lån (även om det var från Wallenbergsägda S-E banken) utan att istället hitta nya investerare samt skjuta till pengar från nuvarande ägare. Att det finns ett behov av finansiering hos företag behöver alltså inte per automatik betyda att det är just krediter från banker som behövs.²⁵ Även Larsson och Söderberg pekar på ett ökat behov av investeringar och utlåning från banker mot slutet av 1970-talet.²⁶

En sektor av ekonomin som ständigt behövde krediter var bostadssektorn, vilket Mats Larsson och Håkan Lindgren belyser i en rapport om kreditmarknaden och bankerna. Författarna argumenterar för att det fanns flera viktiga trender hos affärsbankerna under mitten av 1900-

²² Ullenhag, 1990, ss.195-197.

²³ SOU, 1988:29, s.8.

²⁴ Ibid, ss.11-13.

²⁵ Ibid, s.166.

²⁶ Larsson, Söderberg, 2017, s.92.

talet. De belyser särskilt bostadsfinansiering och "utlandsengagemanget" som tydliga trender under 1960- och 70-talen.²⁷ I den sektoriella redovisningen över Uplandsbankens utlåning som Ullenhag gör (se ovan) får vi delvis se hur bostadskrediterna utvecklas. Det saknas däremot data för utlandsengagemanget. Ullenhags bild över bostadskrediterna delar däremot den som pekats ut av Larsson & Lindgren.²⁸ En annan trend på kreditmarknaden är framväxten av nya finansbolag som Larsson och Lindgren diskuterar. Dessa finansbolag kunde konkurrera med de reguljära affärsbankerna och agera på en oreglerad kapitalmarknad. Larsson och Lindgren menar att denna konkurrens visade hur affärsbankerna inte längre kunde fylla alla de behov som fanns på kreditmarknaden.²⁹

I en studie över bankers inkomster och strategier har Lepetit et al. fastställt att banker som minskar sina inkomster från räntor till förmån för andra inkomstkällor har fått en högre risk i sin verksamhet (risk ses här som hur stor variation en bank har i sin avkastningsgrad som i sin tur kan mätas på olika sätt).³⁰ Även om denna uppsats inte är fokuserad på risk på samma sätt som Lepetit et al. är så finns det i deras forskning en tydlighet i att banker utsätter sig för mer risk när de går ifrån traditionella intäcksströmmar för banker.

I forskningsgenomgången har två forskningslägen belysts som delvis är separata men som ständigt tangerar varandra. I redogörelsen för kreditmarknaden har jag visat hur tidigare forskning lyft upp utvecklingen på kreditmarknaden främst på makronivå. Kersti Ullenhag har gjort en analys av Uplandsbanken men ur andra perspektiv och teoretiska ansatser än vad denna studie kommer nyttja. För att kunna förklara vad som hände med bankerna och finanssektorn under 1970-talskrisen så måste man ge sig in i hur utlåningen och inlåningen var strukturerad. Forskningsläget ovan ger en indikator på vilken riktning verksamheten var på väg i men inget konkret kan sägas hur den utvecklingen påverkade den finansiella sektorns stabilitet. En ordentlig analys av hela finanssektorn kan inte göras inom ramen för denna uppsats men en enskild bank kan analyseras. Genom att, som den tidigare forskningen på kreditmarknaden och kriser gjort, analysera in- och utlåning kan jag förklara hur 1970-talets realekonomiska kris påverkade finanssektorn och då särskilt Uplandsbanken.

²⁷ Larsson, Lindgren, 1989, s.21.

²⁸ Se Ullenhag, 1990, s.196.

²⁹ Larsson, Lindgren, 1989, s.22.

³⁰ Lepetit et al. 2007.

3. Teori

För att kunna göra en ordentlig analys av Uplandsbanken behövs ett teoretiskt ramverk som vägleder analysen. Reinhart och Rogoff beskriver bankkriser som ett resultat av grundläggande problem i bankernas skuldsättning – banker tenderar att ha en kortfristig inlåning och en långfristig utlåning vilket kan skapa problem. En banks inlåning består ofta av insättningar som kan tas ut från banken närsomhelst. Deras utlåning består samtidigt av lån som ofta tar lång tid att få in, till exempel amorteringar på ett bolån. Det här dilemmat är det som enligt Reinhart och Rogoff kan skapa bankkriser när en bank inte har tillräckligt med likvida medel för att hantera att en stor mängd av de som har pengar hos banken vill ta ut sina pengar.³¹ Till denna förståelse om balansen mellan kortfristig inlåning och långfristig utlåning kommer också det faktum att om en bank förlorar tillräckligt mycket pengar på sin utlåning kan den få problem med att betala ut pengar oavsett om en bankrusning uppstår eller inte. Dvs. den kan behöva likvidera tillgångar för att fortsätta med sin vanliga verksamhet.³²

Reinhart och Rogoff menar att även om en bank är välmående och solvent kan den på grund av en bankrusning (att insättare rusar för att ta ut pengar samtidigt) göra den insolvent eftersom den då kan tvingas sälja av och rea ut tillgångar för att snabbt skaffa medel att betala fordringsägarna med.³³

Gertler och Gilchrist redogör för kopplingen mellan den finansiella och reala ekonomin. De ser särskilt på hur balansräkningar i den reala ekonomin påverkar balansräkningar i den finansiella sektorn. På en perfekt marknad spelar låntagarens finansiella styrka ingen roll i kreditbedömningen, istället är det bedömningen av framtiden som spelar roll. I verkligheten där perfekt information inte finns (vi kan inte säga exakt hur framtiden blir) måste man istället göra en bedömning av verkligheten (balansräkningar). Gertler och Gilchrist menar att extern finansiering kommer till ett pris – den externa finanspremien – det här priset uppstår eftersom marknaden inte är perfekt. Särskilt lyfter Gertler och Gilchrist två osäkerheter för en bank i sin utlåning. Dels finns det en informationsasymmetri som innebär att banken inte kan veta allting om låntagaren eller hur denna kommer agera i framtiden. Dessutom finns det ett incitament för låntagaren att bryta mot lånets villkor eftersom den vet att det kan vara svårt och dyrt för banken att genomdriva villkoren. Det här innebär att man måste sätta ett pris på krediterna. För att sätta

³¹ Reinhart, Rogoff, 2009, ss.166-167.

³² Larsson, Lönnborg, 2014, ss.100-102, s.166.

³³ Reinhart, Rogoff, 2009, ss.166-167.

ett pris (bestämna den externa finanspremien) menar Gertler och Gilchrist att man därför måste vända sig till balansräkningar. Det ger en objektiv bild av den finansiella styrkan.³⁴

Jag kan kombinera förståelsen för kort inlåning och lång utlåning från Reinhart och Rogoff med en förståelse för balansräkningens roll i kreditbedömningar. Lägg till detta förståelsen om vikten av att kunna ”rulla vidare lån” alltså kunna finansiera korta lån med nya lån eller nya insättningar.³⁵ För att överleva en kris behöver en bank alltså ha ett starkt tillgångsvärde och en hög likviditet samt en hög soliditet. Gertler och Gilchrist erbjuder inte några gränser för när en bank inte längre kan få lån till följd av en för dålig ekonomisk utveckling – därför är det istället trenden som kommer bli intressant för den här uppsatsen. Eftersom 1970-talskrisen inte ledde till en kris för bankerna (och därmed inte heller för Uplandsbanken) bör vi alltså inte ha sett en negativ utveckling för bankens soliditet, likviditet och tillgångar.

En finanskris definieras som en situation då minst två banker antingen går i konkurs eller tvingas ta emot stöd för att inte gå i konkurs.³⁶ Frågan är då om vi ska se en kris för Uplandsbanken som att de tvingas till konkurs eller som att de går med förlust. Att gå med förlust innebär att man behöver använda sitt egna kapital för att täcka förlusten, något som i teorin bör påverka banken negativt. Om Uplandsbanken skulle gå med förlust så bör förtroendet för banken bli urholkat eftersom en långsiktig förlust innebär att banken inte klarar av att betala sina skulder. Därför är det nog rimligast att prata om en kris för Uplandsbanken som att den går med förlust.

4. Syfte & frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att redogöra för, och förklara vad som hände med banksektorn under den ekonomiska krisen på 1970-talet. Ekonomiska kriser har under 1900-talet alltid resulterat i en finanskris med undantag för 1970-talets kris.³⁷ Varför en finanskris inte uppstod är den centrala frågan i den här uppsatsen. För att kunna genomföra syftet och svara på frågeställningen kommer uppsatsen att fokusera på Uplandsbanken och göra en analys av denna. Den frågeställning som uppsatsen ämnar svara på blir därför:

- Varför leder inte den ekonomiska krisen till en kris för Uplandsbanken?

³⁴ Gertler, Gilchrist, 2018, ss.4-5.

³⁵ Ibid, s.7.

³⁶ Larsson, Lönnborg, 2014, s.11.

³⁷ Ibid.

5. Metod och material

Uppsatsen kommer i huvudsak bestå av en statistisk analys av Uplandsbanken. Den statistiska analysen tillåter mig att bryta ner Uplandsbankens finansiella beståndsdelar och därigenom förstå dels hur deras utlåning förändrats men också hur bankens egna räkenskaper påverkats av krisen genom att se till bankens resultat- och balansräkning. Därigenom går det att särskåda vilka faktorer som gynnade banken och vilka faktorer var negativa för bankens utveckling.

Den här uppsatsen kommer vid flera tillfällen använda regressionsanalys för att undersöka samband, regressionsanalyserna görs uteslutande i excel. För att kunna göra en regressionsanalys vill man kunna utesluta att slumpen förstör materialet, normalt vill man därför ha ett urval som är normalfördelat och som inte är allt för påverkat av slumpen. Den här uppsatsen täcker bara 16 år vilket är för få observationer för att man ska kunna anta en normalfördelning. Dessa regressionsanalyser kan alltså få statistiska samband som har en signifikansnivå som indikerar att det finns ett statistiskt säkerställt samband men denna signifikans beräknas utifrån urvalet som inte rimligen kan antas vara normalfördelat. Genom att använda sig av kvartals- eller månadsdata skulle vi kunna anta en normalfördelning men någon sådan data har inte funnits och skulle troligen ta för lång tid att bearbeta för att kunna nyttjas inom omfånget för denna uppsats.³⁸ Det ska däremot sägas att resultatet av regressionsanalyserna inte ska ses som vetenskapligt värdelösa. De resultat som jag finner där pekar ut ett behov av vidare forskning och utgör en indikation på samband som en större studie skulle kunna mer formellt testa.

För att skapa en struktur i analysen behöver vi definiera ett antal begrepp som kommer att användas i uppsatsen. Likviditet är likvida medel som enkelt går att sälja och omvandla till pengar eller tillgångar som redan existerar i pengar. För den valda perioden skriver Uplandsbanken själva att likvida medel är statspapper, obligationer för bostadsfinansiering, kassans ställning samt nettoställning gentemot finansinstitut. Undersöker man likviditetskvoten (likvida medel dividerat med summan av skulder) utifrån den definition som ges av Uplandsbanken får man inte samma likviditetskvot som Uplandsbanken själva uppger.³⁹ Det här eftersom likviditetskvoten inte divideras med hela summan av skulderna utan med delar av skulderna. Det framgår i prop. 1971:71 att flertalet poster samt delar av poster skall undantas från beräkningen.⁴⁰ Eftersom denna uppsats inte är en exercis i bokföring och eftersom det helt

³⁸ Triola, 2015, s.285, ss.498-499, ss.518-519.

³⁹ Uplandsbanken 1975, s.6.

⁴⁰ Prop 1971:71 s.3.

enkelt inte går att urskilja exakt vilka skulder som skall undantas så kommer jag nyttja den enkla definition som ges av Uplandsbankens årsredovisning. I den här undersökning kommer hela posten ”statspapper och obligationer”, kassa, samt nettoställningen gentemot finansinstitut användas som likvida medel. Likviditetskvoten ges av att dessa divideras med summan av skulderna (exklusive eget kapital som är bankens egna pengar samt skulder till finansinstitut eftersom dessa räknas in i nettoställningen) – därmed går det att avgöra hur mycket av skulderna som täcks av likvida medel på ett konsekvent sätt över tid.

Soliditeten för ett företag är det egna kapitalet dividerat med summan av tillgångarna.⁴¹ Det man ser är hur stor andel av tillgångarna som finansieras med eget kapital. Uplandsbanken har som delposter i eget kapital, aktiekapital, reservfond och årets vinst. Dessutom har man en kapitalbas som ska täcka de kapitalkrav banken har på sig. Banken måste utifrån vissa bestämmelser hålla en viss kapitalbas som baseras på hur riskfyllda bankens tillgångar är. Denna kapitalbas består av eget kapital (exklusive årets vinst), förlagslån samt ”reserveringar”.⁴² Det är denna kapitalbas jag kommer försöka återskapa för att undersöka soliditeten – dock vet vi inte vad som ingår i reserveringar, soliditeten kommer därför bestämmas av (eget kapital-vinst+förlagslån)/summa tillgångar.

När avkastningsgraden för de olika räntebärande posterna mäts används följande ekvation (Avkastningsgrad = ränteintäkter/värdet på tillgången) detta ger en bra bild över hur avkastningsgraden förändras. Det finns ett problem med detta sätt att mäta som är svårt att korrigera. För till exempel statspapper och obligationer så kan en höjd ränta på nya sådana värdepapper leda till ett minskat värde på de gamla papperna. Detta kan då resultera i att avkastningsgraden ökar som ett resultat av att värdet minskar och för att räntan höjs. När det gäller just statspapper och obligationer så finns det en stadig stegring av värdet på bankens innehav av dessa. Utifrån den data som har samlats in för denna uppsats verkar det som om banken ständigt utökat sin portfölj, varför det är svårt att avgöra hur stor påverkan denna effekt kan tänkas ha haft.

5.1 Avgränsningar

Den här uppsatsen kommer som sagt att fokusera på Uplandsbanken. Uplandsbanken utgör ett intressant studieobjekt eftersom det var en bank som i sin roll som Nordbanken kom att spela en avgörande roll i det svenska finanssystemet knappt 6 år efter den period som denna studie

⁴¹ Ageras, 2019.

⁴² Uplandsbanken, 1979, s.23.

analyserar. Skälet till att Uplandsbanken valdes som studieobjekt är dels det ovan nämnda men också eftersom banken är relativt konstant under undersökningsperioden. Den slås inte samman med någon ny bank och den har en relativt stabil ägarstruktur.

Att använda sig av en fallstudie som analysen av Uplandsbanken blir är ett bra sätt att på begränsad tid djupdyka i hur banksektorn påverkades under 1970-talets realekonomiska kris. En makrostudie hade inom ramen för denna uppsats blivit betydligt ytligare och hade inte bidragit med några större insikter om kopplingen mellan bankerna och 1970-talets ekonomiska kris. I den här uppsatsen lyckas jag dock peka ut en riktning för vidare forskning kopplat till detta ämne.

Perioden 1970-1985 är vald eftersom den fångar hela den ekonomiska krisen samt några år innan den bryter ut och perioden slutar samma år som Uplandsbanken samgår med Sundsvallsbanken. Slutet är således relativt naturligt.

För att kunna svara på frågeställningen så behövs en operationalisering av denna göras och undersökning behöver avgränsas till mer specifika frågeställningar som på ett tydligare sätt kan arbeta i uppsatsen. Utifrån det teoretiska ramverket och från forskningsläget förstår vi att balansräkningarna spelar en central roll i analysen av en bank. Bankens soliditet, likviditet och omsättning (värde på samtliga tillgångar) är de tre faktorer som tydligast kan förklara varför en bank utvecklas som den gör. De operativa frågeställningarna blir därmed:

- Hur utvecklades Uplandsbankens likviditet mellan 1970-1985?
- Hur utvecklades Uplandsbankens soliditet mellan 1970-1985?
- Hur utvecklades värdet på Uplandsbankens tillgångar mellan 1970-1985?

5.2 Källkritik

Den primärkälla som används flitigast i denna uppsats är Uplandsbankens årsredovisningar. Dessa finns digitaliserade för hela perioden hos swedish house of finance och i dem finns det balansräkningar och resultaträkningar som tydligt anger årets resultat och balansräkningens ställning den 31 december varje år. När banken redovisar vad enskilda poster i sin balansräkning består av gör de oftast inte detta i den löpande redovisningen utan i fotnoter på en annan sida. Det jag har funnit är att de siffror som redovisas i fotnoten inte överensstämmer med den huvudsakliga balansräkningen. Exempelvis: summan av de enskilda delposterna för ”statspapper och obligationer” stämmer inte överens med den redovisade summan i

balansräkningen. Däremot skiljer sig summorna inte kraftigt ifrån varandra, används dagsvärdet är det en ytterst liten skillnad medan skillnaden blir lite större för nominellt värde.⁴³ Det här problemet kräver konsekvent användning av antingen det ena eller det andra. Den här uppsatsen nyttjar främst de siffror som finns i den huvudsakliga balans- och resultaträkningen. Men i de fall då jag måste nyttja fotnoterna försöker jag att inte jämföra dessa siffror med siffror som inte har samma ursprung.

För att skapa figur 3 (affärsbankernas aggregerade tillgångar) använder jag mig av bankinspektionens serie ”Bankerna” som finns tillgängliga på Ekonomikums bibliotek i Uppsala. Här ges en sammanlagd bild över affärsbankerna mellan 1970–1983. En jämförelse mellan denna källa och Uplandsbankens egna årsredovisningar bör inte alls vara problematisk, de båda redovisar ställningsvärden som främst är från den 31 december och ska båda följa bokföringsmässiga regler.

6. Bakgrund

I det här avsnittet presenteras den historiska och ekonomiska kontexten för uppsatsen. Först presenteras den faktiska krisen och den utveckling ekonomin hade under denna. Därefter presenteras kort den regleringsregim som rådde på finanssektorn under perioden, det är omöjligt att gå igenom alla lagar och regler men här ges en bild av hur bankerna var reglerade.

6.1 Strukturkrisen

Efterkrigstiden var för stora delar av världen en period av ekonomisk stabilitet och hög tillväxt. Lennart Schön går så långt att kalla perioden 1950-75 för ”En guldålder för industrialismen i Sverige”.⁴⁴ Sverige ansluter sig till Bretton-Woods systemet på 1950-talet och binder därmed sin valuta till en fast kurs gentemot den amerikanska dollarn. Bretton-Woods systemet som skulle bidra med just stabilitet och låga transaktionskostnader var med och bidrog till den expansion av världshandeln som skedde – Sveriges export ökade under Bretton-Woods (1951–71) med i genomsnitt 7,2 procent varje år.⁴⁵

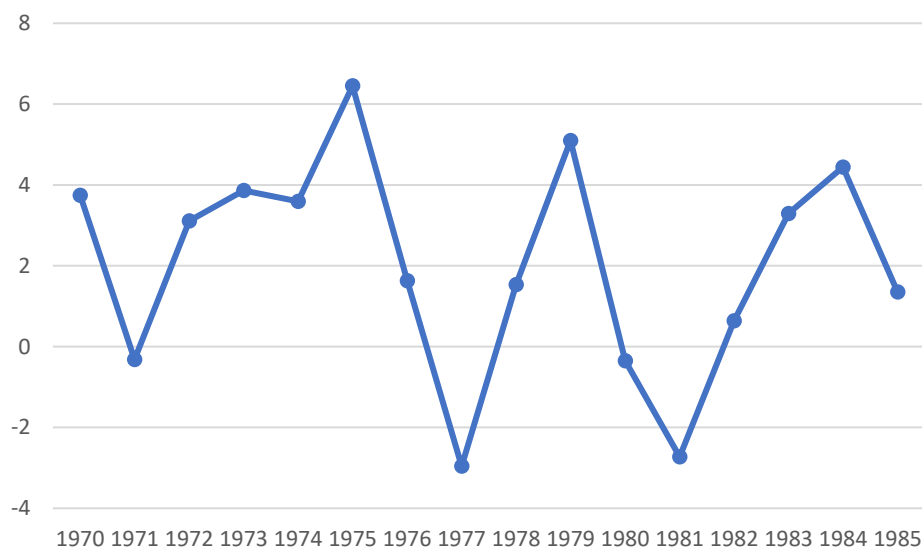
⁴³ Se till exempel Uplandsbankens årsredovisning 1979, s. 18-20.

⁴⁴ Schön, 2014, s.327.

⁴⁵ Ibid, s.333.

Det internationella valutasamarbetet upplöses i början av 1970-talet och den långa perioden av tillväxt och expansion i ekonomin avlöses med 1973 års oljeprishock (OPEC 1) och 1979 års oljeprishock (OPEC 2). Oljeprishockerna slog hårt mot den stelbenta industrin som till stor del var beroende av olja för sin produktion. Schön menar att man inte ska se oljeprishockerna som grundproblemet i ekonomin. Istället menar Schön att de tunga industrierna som växt i fram inte längre kunde hantera den nya världens krav på flexibilitet och kunde inte heller konkurrera på en global marknad med nya industrinationer.⁴⁶ Man kan alltså se krisen som en strukturell kris för massproduktionen och tung industri. Piore och Sabel har till exempel klarlagt att det inte längre fanns en marknad för massproduktion av vissa varor (det fanns marknader som var mättade). Den stela industrin kunde helt enkelt inte ställa om för att producera de varor som nu var efterfrågade.⁴⁷

Krisen får en effekt på Sverige i mitten av 1970-talet vilket vi ser i figur 2 då tillväxttakten i BNP per capita gick från över 6 procent 1975 ner till 1,6 procent 1976 och -3 procent 1977. 1978 och 1979 studsar ekonomin tillbaka något men 1980 och 1981 hade man återigen en negativ tillväxt.

Figur 2. Årlig förändring, real BNP per capita (%), Sverige 1970–85

Källa: Edvinsson, 2005.

⁴⁶ Schön, 2014, ss.419-420.

⁴⁷ Piore, Sabel, 1984, ss.184-193.

Under 1970- och 80-talen sysslar regeringen med vad som kom att kallas ”överbryggningspolitiken.” Överbryggningspolitiken innebar att staten från 1975 förde en expansiv finanspolitik för att upprätthålla efterfrågan i ekonomin. Ambitionen var att överbrygga den globala konjunkturedgången och motverka den utländska nedgången i efterfrågan på svenska varor.⁴⁸ Som vi såg i forskningsläget innebar detta att den svenska staten går med underskott och lånar för att finansiera sin budget.

Lars Magnusson beskriver hur sysselsättningen i Sverige förändrades under den strukturkris för industrin som det sena 1900-talet innebar. 1965 var 32 procent av arbetskraften i Sverige sysselsatta inom industrin, denna siffra minskade med 3 procentenheter till 29 procent 1980 och 1992 var siffran nere på 21 procent.⁴⁹ Det här är kärnan i den strukturella omvandlingen Sverige gick genom under krisen. Det stora tappet för industrin skedde däremot inte under någon av oljekriserna utan senare under 1980-talet.

Under strukturkrisen uppstod stagflation – ett fenomen som innebar att ekonomin både hade inflation (prisökningar) och ekonomisk nedgång/stagnation.⁵⁰ KPI, alltså konsumentprisindex (ett mått på inflation), ökade med 271 procent mellan 1970 och 1985.⁵¹ För banksektorn innebar det här att lån snabbt kunde bli värdelösa – om ett lån beviljades till 100 kr 1970 så var värdet på lånet knappt 27 kr 1985.

Den totala kreditmarknaden ökade mellan 1970 och 1986 dramatiskt. 1970 var den totala kreditmarknaden (total utlåning) 332 procent av BNP till 1986 hade den växt med 470 procent vilket var en markant ökning av mängden krediter som lånades ut i landet. Den största expansionen av kreditmarknaden sker mellan 1980-86 även om marknaden under 1970-talet växte till 385 procent av BNP.⁵² I figur 3 ser vi hur affärsbankernas totala tillgångar utvecklades mellan 1970-83.

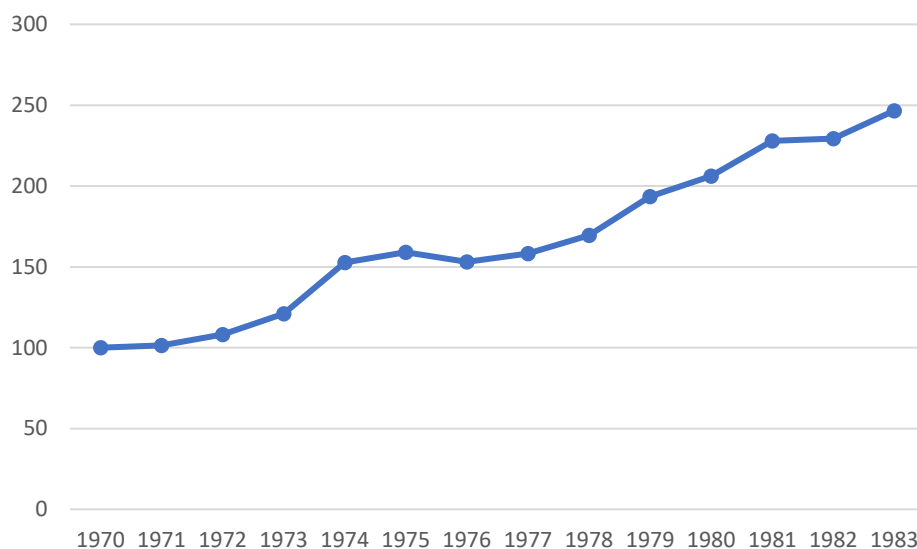
⁴⁸ Schön, 2014, s.383.

⁴⁹ Magnusson, 1999, s.25.

⁵⁰ Schön, 2014, s.834.

⁵¹ SCB

⁵² SOU 1988:29, s.14.

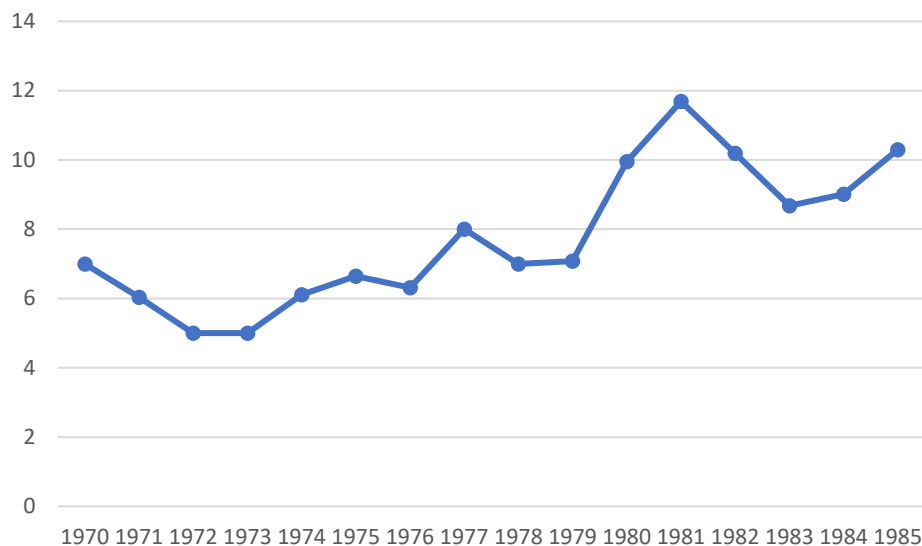

Figur 3. Sammanlagd utveckling för affärsbankernas tillgångar (inflationsjusterade), 1970–83.

Källa: Bankinspektionen, "Bankerna", 1970–85.

Den långsiktiga trenden är tydligt positiv och den totala ökningen är uppemot 150 procent. Bankerna har bara ett fall i värdet på tillgångarna och det är 1976. Då minskar det totala värdet på tillgångarna med 6 procentenheter jämfört med föregående år. För att nå samma nivå som 1975 tog det bankerna ända in i 1978.

Riksbankens ränta som i stor utsträckning styr riktningen för kreditmarknaden var under den här tiden diskontot. Som vi kommer se i nästa kapitel var diskontot normerande för bankerna, deras ränta var tvungna att förhålla sig till denna. Mellan 1970 och 1985 utvecklades diskontot på det sätt som visas nedanför i figur 4. Figuren visar att diskontot svängde relativt mycket, framförallt sker det ett stort hopp från 1979 till 1980.

Figur 4. Riksbankens diskonto, nominell, 1970–1985.

Källa: Edvinsson, *Riksbankens diskonto 1856-2002 och referensränta 2002-2004*

6.2 Regleringar

Under studieperioden för denna uppsats undersöker styrdes bankerna och finansbolagen av väsentligt annorlunda regleringar än de som existerar idag. De regleringar som styrde bankerna under 1970-tals krisen börjar redan på 1950-talet. 1951-1962 innebar en utveckling av nya regleringar för finanssektorn. Riksbanken införde under denna period b.la. ränteregleringar, likviditetskvoter, och utlåningstak. Detta innebar att räntan blev bunden till riksbankens diskonteringsränta (styrränta) och att utlåningen från bankerna begränsades.⁵³ Det är denna regim som levde fram till slutet av 1970-talet då avregleringen av banksektorn börjar. Ränteregleringen och likviditetskvoterna avskaffas 1983 och 1985 slopas utlåningstaket för banker. Redan 1978 avskaffar man dock regleringar för bankernas inlåningsräntor.⁵⁴ Under 1980-talet skedde fler avregleringar men dessa är de mest väsentliga.

En bank under den här perioden var alltså bunden till att endast låna ut så mycket pengar som de till en viss grad kunde täcka med likvida medel och till ett visst tak. Banken kunde inte heller låna ut till vilken ränta som helst utan de behövde förhålla sig till riksbankens diskonto (som redovisas ovan i figur 4). Även bankens inlåningsränta var under stora delar av perioden reglererad. Bankerna var under den här perioden relativt begränsade i sitt manöverutrymme – åtminstone jämfört med perioden efter 1985.

⁵³ Larsson, Söderberg, 2017, s.46–47.

⁵⁴ Larsson, Lönnborg, 2014, s.138.

6.3 Uplandsbanken

Uplandsbanken var en relativt liten provinsbank som hade sin bas i Uppsala och bedrev sin verksamhet framförallt i Uppland men hade även kontor i Gävle, Kopparbergs län och Västmanlands län.⁵⁵ Banken, som grundades 1865, utgjorde 2,1 procent av affärsbankernas totala tillgångar 1970 och 1,5 procent 1983, med andra ord var banken liten genom hela undersökningsperioden.⁵⁶ Under 1970-talet marknadsförde sig banken särskilt gentemot mindre kunder, inte minst med kampanjen ”Liten kund i stor bank? – Du kan bli stor kund i Uplandsbanken.”⁵⁷ Satsningen på mindre kunder innebar även att privatkunder och deras förmögenhetsförvaltning blev till större intresse för banken.⁵⁸

Under den period som denna uppsats ämnar undersöka var banken under en viss omvandling. 1970- och 80-talen präglades av både digitalisering och ökad konkurrens. Redan i oktober 1973 skrev *Veckans Affärer* om hur konkurrensen mellan bankerna hårdnade.⁵⁹ Kersti Ullenhag berättar om vikten av stordrift vilket inte minst visas av fusionerna inom banksektorn. 1972 ingick Skandinaviska banken och Stockholms Enskilda i ett samgående och bildade Skandinaviska-Enskilda banken (SEB). 1972 kom även Smålandsbanken och Götabanken att ingå i en fusion.⁶⁰ Uplandsbanken samarbetade med ett antal andra banker för att försöka komma åt stordriftsfördelar, det här samarbetet varade under hela undersökningsperioden. Uplandsbanken och andra provinsbanker gick samman till exempel för att hantera information på ett mer effektivt sätt och de anlätade en kapitalmarknadsexpert för att ”samordna sin verksamhet på obligationsmarknaden.”⁶¹

Uplandsbanken försökte under delar av 1970- och 80-talen att hitta en bank att fusionera med men det dröjde fram till 1985 innan planerna på fusion blev verklighet. Banken vände sig först västerut till Wermlandsbanken för att försöka hitta ett samarbete. När förhandlingarna med Wermlandsbanken så småningom strandades vände banken sig istället norrut och påbörjade samtal med Sundsvallsbanken.⁶² Att det skulle bli en fusion med just Sundsvallsbanken verkar ha tett sig relativt naturligt, Sundsvallsbanken drog slutsatser redan vid mitten av 1970-talet att

⁵⁵ Ullenhag, 1990, s.198.

⁵⁶ Se bilaga 2.

⁵⁷ Ullenhag, 1990, s.139.

⁵⁸ Ibid, s.140.

⁵⁹ Se Ullenhag, 1990, ss.133-147 och *Veckans affärer*, 25:e oktober 1973, s.27.

⁶⁰ Ullenhag, 1990, ss.134, 151.

⁶¹ Ibid, s.134.

⁶² Ibid, ss.164-165.

banken vid en framtida expansion skulle slås samman med Uplandsbanken. 1976 skriver även Veckans affärer att den ökade internationaliseringen skulle kunna innebära fusioner, för Sundsvallsbanken skulle då detta kunna innebära en fusion med deras enda granne – Uplandsbanken.⁶³

7. En bank i balans

Utifrån det teoretiska ramverket kommer det i detta avsnitt presenteras fyra separata delar som undersöker nyckeltalen vilka teorin anger är viktiga, därefter kommer en analys göras av avkastningen och kostnadsutvecklingen, vilka är beroende av utvecklingen för nyckeltalen. Den första delen kommer gå igenom sammansättningen av, och värdet på, bankens tillgångar. Den andra delen går igenom bankens likviditet för perioden och den tredje delen ser specifikt till bankens soliditet.

En balansräkning anger tillgångar, skulder och eget kapital för varje år. Balansräkningarna spelar, som vi vet från Gertler och Gilchrist, en central roll i förklaringen av hur en bank utvecklas.

I tabell 1 presenteras väsentliga delar av tillgångssidan i balansräkningen för Uplandsbanken. Den generella utvecklingen för banken är positiv, värdet på de totala tillgångarna ökar stadigt fram till 1984 varpå de faller med 27 procent 1985. Utöver fallet 1985 minskar även värdet på de totala tillgångarna marginellt 1975 vilket är året det aggregerade värdet på affärsbankernas tillgångar faller. Uplandsbankens fall 1975 är väsentligt lägre än affärsbankernas fall 1976 men utvecklingen för banken sett över hela perioden är betydligt svagare än för alla affärsbanker.

En av de poster på tillgångssidan som ökar mest är värdet på statspapper och obligationer som sett till hela perioden ökar med 188 procent, även denna post når däremot en topp 1984 när ökningen låg på 253 procent, det är alltså ett hopp som sker även för denna post mellan 1984 och 1985. Även utlåningen till allmänheten har ett hopp från 1984 till 1985, i övrigt har denna post en positiv utveckling med en topp 1979 och därefter faller värdet.

⁶³ Ullenhag, 1990, ss.134, 151 och Veckans affärer, 11:e mars 1976, s.61.

Tabell 1, Tillgångar för Uplandsbanken, inflationsjusterade och indexerat 1970=100, 1970–85.

År	Kassa	Tillgångar inhemska finansinstitut	Tillgångar utrikes finansinstitut	Aktier och andelar	Total utlåning till allmänheten	Statspapper och obligationer	Totala tillgångar
1970	100	100	100	100	100	100	100
1971	147	71	107	107	112	105	108
1972	156	65	68	101	121	156	121
1973	106	83	44	117	130	142	125
1974	376	124	25	106	138	136	137
1975	166	79	14	101	141	155	136
1976	281	76	27	95	148	150	142
1977	208	73	55	85	154	148	145
1978	162	169	91	82	157	188	161
1979	206	183	73	85	161	207	169
1980	245	149	77	79	155	213	166
1981	202	234	123	72	151	212	168
1982	210	112	96	85	157	246	171
1983	144	47	74	127	146	325	170
1984	259	45	189	130	139	353	180
1985	379	146	107	152	117	288	153

Källa: Uplandsbankens årsredovisningar, 1970–85.

Ovan redovisades tillgångssidan för balansräkningen. I tabell 2 presenteras skuldsidan. Den primära källan för inlåning består av inlåning från allmänheten.⁶⁴ Inlåningen från allmänheten når precis som utlåningen en topp i slutet av 1970-talet för att sedan falla. Inlåningen från inhemska finansinstitut varierar kraftigt under hela perioden men har ändå en ökande trend. Det egna kapitalet kommer belysas mer i del tre av detta avsnitt som berör soliditet men redan här ges en fingervisning av hur soliditeten utvecklades. Vinsten utvecklas negativt under hela perioden.

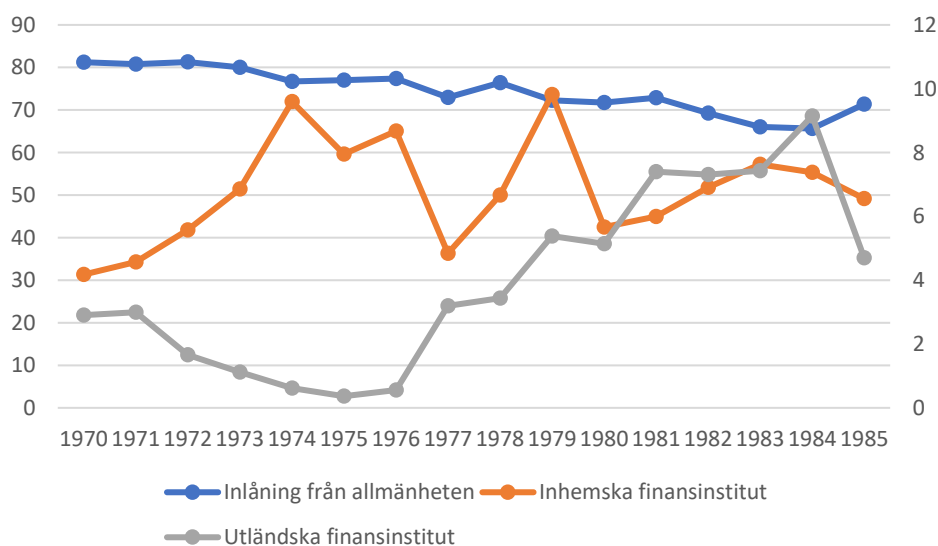
⁶⁴ Inlåning från allmänheten består till stor del av insättningar från företag och privatpersoner.

Tabell 2. Skulder och eget kapital, Uplandsbanken 1970–1985

År	Inlåning från allmänheten	Inhemska finansinstitut	Utländska finansinstitut	Eget kapital	Vinst	Totala skulder + eget kapital
1970	100	100	100	100	100	100
1971	107	118	111	98	122	108
1972	121	161	69	111	83	121
1973	123	205	48	106	89	125
1974	130	316	29	98	92	137
1975	129	259	17	106	67	136
1976	135	294	27	98	74	142
1977	130	168	159	91	81	145
1978	151	256	190	90	79	161
1979	150	396	312	87	51	169
1980	146	224	293	77	37	166
1981	151	242	428	83	36	168
1982	146	283	430	87	95	171
1983	139	311	436	81	48	170
1984	145	317	564	75	44	180
1985	135	241	248	68	30	153

Källa: Uplandsbankens årsredovisningar, 1970-85.

Den sammantagna bilden som ges av skuldutvecklingen är att den reguljära inlåningen från allmänheten spelar allt mindre roll och att det istället är finansinstituten i Sverige och i utlandet som spelar en allt större roll. I figur 5 åskådliggörs detta tydligare.

Figur 5. Skuldposter som andel av summa skulder, Uplandsbanken 1970–85*

Källa: Uplandsbankens årsredovisningar, 1970–85.

Anm. Inlåning från allmänheten visas på den vänstra axeln, övriga redovisas på den högra.

Rörelsen som visas i figur 5 är en rörelse ifrån inlåning från företag och privatpersoner i den reala ekonomin och mot inlåning från finansinstitut – inhemska och utländska.

Baserat på den bild som nu getts av skuld- och tillgångssidan är det tydligt att bankens omsättning ökar även under krisåren. Sett till värdet på tillgångar finns det alltså ingen tydlig koppling mellan den ekonomiska krisen och banken eftersom tillgångarna ständigt ökar utan att till synes påverkas av krisen. Däremot finns det vissa nyckeltal som pekar på det motsatta: vinsten faller kraftigt flera gånger och sett till hela perioden minskar vinsten med 70 procent. Det är ett tydligt orosmoln för banken som tyder på en minskad lönsamhet. Ett annat orosmoln var det egna kapitalet som i tabell 2 ligger stadigt i ett intervall mellan 98-111 indexpunkter under perioden 1970-1976. Efter 1976 minskar det egna kapitalet.

Den vinst som banken trots allt kunde generera gick i allt större utsträckning till aktieägarna, i bilaga 3 framgår det tydligt att allt mer av vinsten utgår som utdelning och allt mindre avsätts till nästa års verksamhet. Även om utdelningen faktiskt minskar i reala termer så är det tydligt att man prioriterar ägarna före bankens utveckling. Vinsten som helhet blev mindre men ägarna tog ändå en större del av den. 1971 utgjorde utdelningen 25 procent av det årets vinst och mot slutet av undersökningens period så gick hela vinsten till utdelning. 1985 användes även delar av sparad vinst från tidigare år till utdelningen.⁶⁵ Bilden är att ägarna på 1980-talet ville ha betalt. Det här kan mycket väl ha påverkat banken. Soliditeten påverkas till exempel direkt av huruvida man faktiskt investerar sitt överskott i banken eller inte.

7.1 Att hålla sig flytande

I det teoretiska avsnittet konstaterades att likviditet är viktigt för att en bank ska kunna hantera en förändring i inlåningen. Särskilt viktigt är likviditet för att kunna hantera när insättare i banken samtidigt begär ut pengar. Tabell 3 redovisar den sammanlagda likviditetskvoten samt hur stor andel de enskilda komponenterna utgör av det totala värdet på skulderna. Tabellen visar en likviditetskvot som under 1970-talet ligger strax under eller strax över 20 procent. Sett över hela 1970-talet försämras likviditeten från 23,22 procent till 18,71 procent, en minskning med 5 procentenheter. Under 1980-talet är trenden för likviditeten positiv.

⁶⁵ Se bilaga 3.

Tabell 3. Likviditet för Uplandsbanken 1970–85

År	Kassa	Nettoställning Finansinstitut	Statspapper och obligationer	Summa likvida medel
1970	2,03%	2,81%	18,39%	23,22%
1971	2,77%	-0,25%	17,91%	20,43%
1972	2,60%	-2,27%	23,58%	23,91%
1973	1,73%	-2,86%	20,99%	19,86%
1974	5,66%	-4,36%	18,67%	19,98%
1975	2,47%	-4,76%	21,04%	18,76%
1976	4,05%	-5,85%	19,74%	17,94%
1977	2,89%	-4,02%	18,73%	17,60%
1978	2,07%	-1,72%	21,78%	22,13%
1979	2,66%	-8,23%	24,28%	18,71%
1980	3,05%	-4,02%	24,04%	23,07%
1981	2,56%	-2,49%	24,37%	24,43%
1982	2,64%	-9,82%	28,07%	20,90%
1983	1,83%	-14,39%	37,54%	24,98%
1984	3,18%	-14,28%	39,30%	28,20%
1985	5,12%	-3,35%	35,27%	37,04%

Källa: Uplandsbankens årsredovisningar, 1970–85.

Likviditet är som teoriavsnittet visade särskilt viktig för att klara en kris, banken håller en relativt stabil nivå av likviditet under hela perioden, det finns fyra hopp som sker i Uplandsbankens likviditet, det första sker 1971 när likviditeten minskar med nästan 3 procentenheter, det andra sker 1973 då likviditeten minskar med knappt 4 procentenheter, det tredje sker 1979 med ett tapp på 3,4 procentenheter och det sista hoppet sker 1982 med cirka 3,5 procentenheter. Notera alltså att två av de negativa hoppen sker vid första OPEC1 (1973) och sedan vid OPEC2 (1979). Den enda perioden av bibehållen nedgång i likviditeten är dock 1973-1977 – efter det relativt stora fallet i likviditet fortsätter nedgången att minska fram till 1977 där man når botten med 17,6 procent. Perioden startar med OPEC1 och botten nås när den ekonomiska tillväxten är som mest negativ. Om försämringen i likviditet ska påverka banken bör det som Gertler och Gilchrist kallar för den externa finanspremien ha ökat, räntekostnaderna bör alltså öka när likviditeten minskar. I tabellen nedan visas resultat av en regressionsanalys där likviditetskvoten ställs som förklarande variabel till räntekostnaderna:

Tabell 4. Regressionsanalys likviditet, Uplandsbanken 1970–85

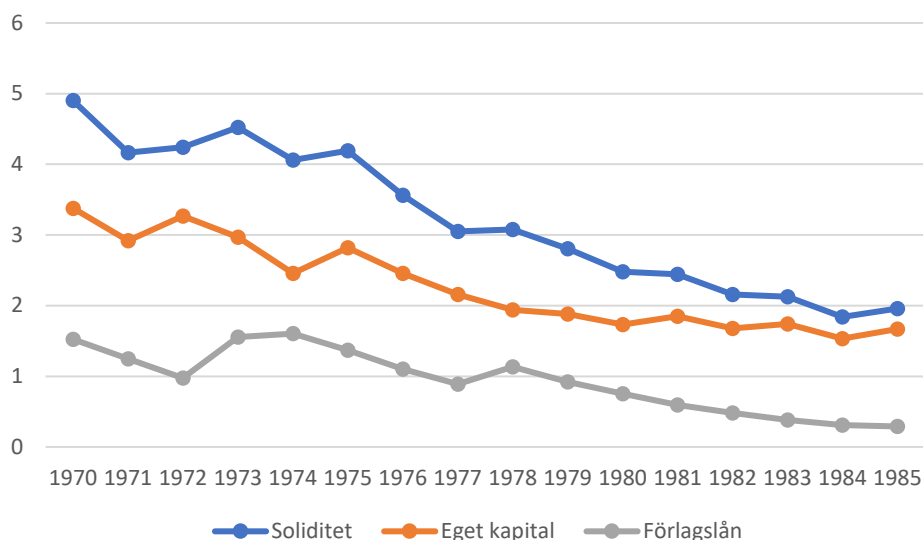
R-kvadrat	0,266
Koefficient (Likviditetskvot)	0,27
P-värde	0,04

Regressionen ger ett lågt värde på determinationskoefficienten (R-kvadrat), den indikerar att 26,5 procent av variationen i räntekostnader kan förklaras av likviditetskvoten. Koefficienten visar även att om likviditetskvoten ökar med 1 procentenhet så ökar räntekostnaderna med 0,27 procentenheter i förhållande till värdet på inlåningen. P-värdet indikerar att sambandet är statistiskt säkerställt men resultatet är teoretiskt osannolikt. Ur ett teoretiskt perspektiv bör förhållandet vara det omvända än vad koefficienten visar, när likviditeten ökar bör räntekostnaderna minska. Som nämndes i de inledande delarna av uppsatsen så är antalet observationer för få för att undvika att slumpen spelar en avgörande roll.

Detta avsnitt har visat att Uplandsbanken under 1970-talskrisen får en försämrad likviditet. Denna försämring verkar däremot inte ha lett till avsevärt ökade kostnader, ur ett teoretiskt perspektiv kan man alltså förstå detta som att banken bedöms ha nog med likviditet för att klara av att bedriva sin verksamhet till en låg risk.

7.2 Soliditet

Soliditet, visar Berger och Bouwman är centralt för att överleva en kris. Nedan visas utvecklingen för soliditeten för perioden 1970–1985. Soliditeten minskar stadigt under hela perioden som ett resultat av att både det egna kapitalet och förlagslånen minskar i förhållande till det totala värdet på tillgångar.

Figur 6. Eget kapital, förlagslån och soliditet, Uplandsbanken 1970–85.

Källa: Uplandsbankens årsredovisningar 1970–85.

Återigen görs en regressionsanalys där soliditeten nu ställs som förklarande variabel gentemot räntekostnaderna.⁶⁶ Resultatet redovisas i tabellen nedan:

Tabell 5. Regressionsanalys, soliditet, Uplandsbanken 1970–85.

R-kvadrat	0,73
Koefficient (Soliditet)	-2,19
P-värde	2,53E-05

Regressionsanalysen bekräftar det teoretiska resonemanget som anför att en hög soliditet leder till låga räntekostnader och vice versa. Determinationskoefficienten visar att 72 procent av variationen i räntekostnader kan förklaras av en förändring i soliditeten. Koefficienten visar att

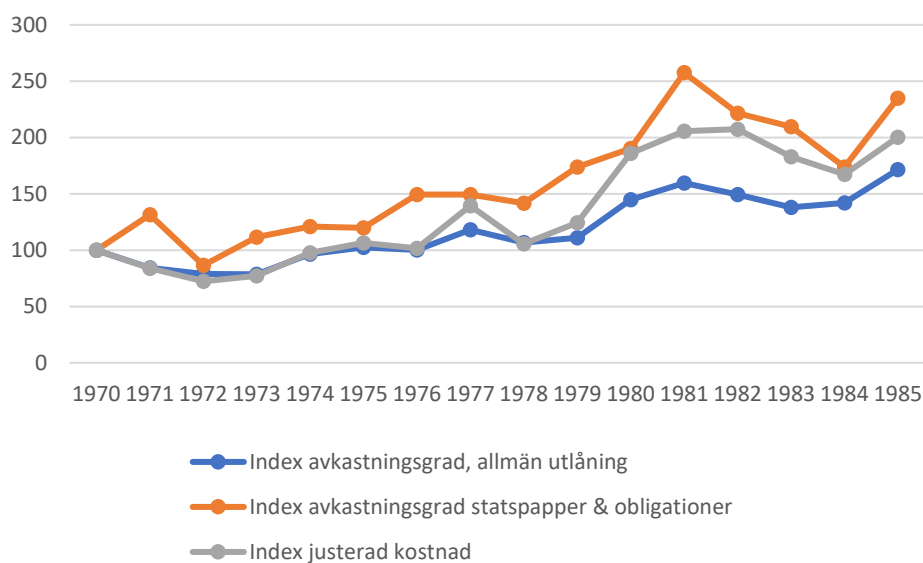
⁶⁶ Förlagslånen som ingår i de ”solida medlen” har räntekostnader som utgör en försvinnande liten del av de totala räntekostnaderna. Av arbetsekonomiska skäl har inte denna kostnad rensats. Det bedöms däremot inte ha någon effekt på regressionen.

om soliditeten ökar med 1 procent minskar räntekostnaderna i förhållande till värdet på utlåningen med 2,19 procent. P-värdet är ytterst lågt och indikerar ett statistiskt säkerställt samband, även om det i praktiken inte går att anta att sambandet inte påverkats för mycket av slumpen. Bortsett från detta går det i tabellen alltså att skönja ett starkt samband som är i linje med de teoretiska utgångspunkterna för den här uppsatsen. Det tabellen också visar är att Uplandsbanken troligtvis blev straffade av marknaden för sin låga soliditet.

7.3 Kvantitativ lättnad

Under 1970- och 80-talen expanderade Uplandsbanken sin omsättning. De lånade ut mer och lånade in mer pengar. Samtidigt minskade bankens vinst kraftigt sett till hela perioden. 1985 hade de bara 30 procent av vinsten de hade 1970. Soliditeten minskade stadigt och samtidigt ökade även räntekostnaderna. Just att banken gick med vinst ska nog ändå ses som räddningen för banken. Hade banken ådragit sig förluster hade det egna kapitalet snabbt kunnat förloras.

För att svara på varför banken faktiskt överlever krävs en analys av rörelsen. Nedan redovisas räntekostnader (justerade för storlek på inlåning) och avkastningsgrad för allmän utlåning och statspapper och obligationer som utgör den huvudsakliga delen av bankens rörelse. I figuren framgår det för det första att avkastningsgraden för den allmänna utlåningen följer i princip samma utveckling som räntekostnaderna fram till början på 1980-talet, därefter ökar kostnaderna betydligt mer än avkastningsgraden på den allmänna utlåningen. Sett över hela perioden ökar avkastningsgraden på statspapper och obligationer, men denna når en tydlig topp 1981 varpå den faller.

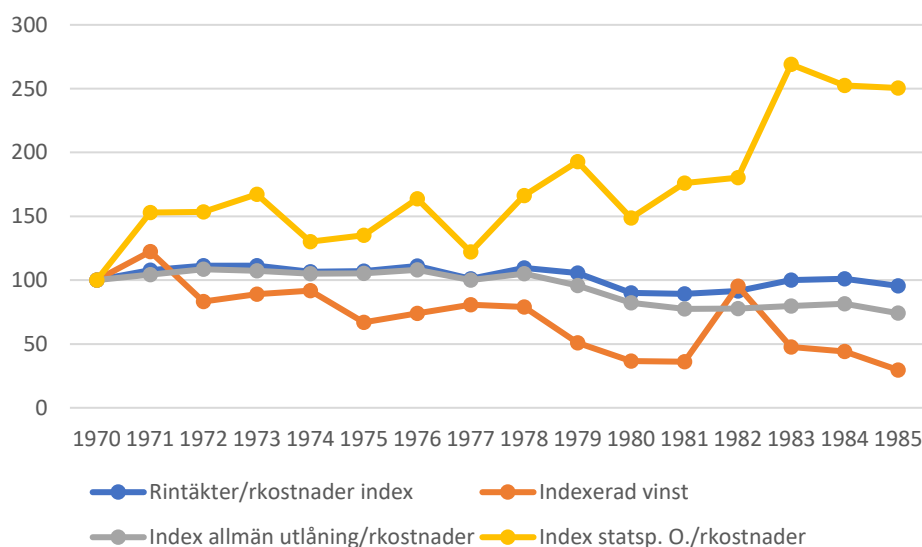

Figur 7. Avkastningsgrad och justerade räntekostnader, Uplandsbanken 1970–85.

Källa: Uplandsbankens årsredovisningar, 1970–85.

Förhållandet mellan ränteintäkter och kostnader framgår tydligare i figur 6 där vinsten redovisas igen jämte förhållandet mellan ränteintäkter för statspapper och obligationer samt ränteintäkter för allmän utlåning och räntekostnader. Ränteintäkterna ökar i förhållande till kostnaderna under 1970-talet varpå räntekostnaderna drar ifrån och under 1980-talet ligger kvoten för det mesta under nivån den låg på 1970. Det är onekligen i förhållandet mellan ränteintäkterna och räntekostnader som Uplandsbankens problem finns. I och med att de inte lyckas bli mer effektiva i sin verksamhet, alltså öka förhållandet mellan inlåning och utlåning, så stagnerar banken och tappar vinst. När personalkostnader och övriga omkostnader ökar så kan banken inte hänga med i utvecklingen eftersom deras in- och utlåningsverksamhet inte fungerar på ett effektivt sätt.

Att avkastningsgraden ökar för statspapper och obligationer kan nästan ses som en sorts kvantitativ lättnad där statens expansiva finanspolitik får effekt på kreditmarknaden genom att ge dem värdepapper med hög avkastning.⁶⁷

Figur 8. Indexerad kvot mellan ränteintäkter och räntekostnader samt real vinst, Uplandsbanken 1970–85.

Källa: Uplandsbankens årsredovisningar, 1970-85.

Att ränteintäkterna för den allmänna utlåningen minskar i förhållande till räntekostnaderna kan tänkas vara ett resultat av att banken finansierar sina köp av obligationer med lån vilket ökar kostnaderna samtidigt som det faktiska innehavet av lån gentemot allmänheten inte expanderar.

⁶⁷ Kvantitativ lättnad (eller på engelska: quantitative easing, QE) är ett begrepp som syftar till att till exempel riksbanken köper finansiella produkter för att öka dess värde och stärka deras balansräkningar. Se till exempel Riksbanken, 2019, eller Roubini & Mihm, 2010, s.151.

Detta kan påverka men med utvecklingen av avkastningsgraden som redovisades i figur 5 är det troligare att det framförallt är en ökning i avkastningsgrad för innehav av statspapper och obligationer som ger resultatet i figur 6.

Genom att ge avkastningen för statspapper och obligationer samma utveckling som för den allmänna utlåningen kan en kontrafaktisk verklighet skapas där effekten av den ”kvantitativa lättnaden” syns. I tabell 6 ställs den faktiska utvecklingen för dessa ränteintäkter mot utvecklingen om avkastningen följde samma trend som den för den allmänna utlåningen. Vinsten redovisas även här för att synliggöra effekten av denna trend.

Tabell 6. Ränteintäkter för innehav av statspapper och obligationer (faktiska och kontrafaktiska), Uplandsbanken 1970–85.

År	Ränteintäkter			
	med AU trend	Faktiska ränteintäkter	Skillnad	Vinst
1970	12206	12206	0	9183
1971	10781	16831	-6050	11237
1972	15129	16435	-1306	7645
1973	13784	19376	-5592	8165
1974	15616	20136	-4520	8430
1975	18824	22703	-3879	6145
1976	17842	27418	-9577	6803
1977	20743	27047	-6304	7423
1978	23183	32408	-9226	7256
1979	26756	43919	-17163	4668
1980	36728	49405	-12677	3354
1981	42111	66748	-24637	3324
1982	43793	66539	-22746	8745
1983	51287	83202	-31915	4373
1984	57883	74849	-16966	4049
1985	61168	82564	-21396	2721

Källa: Uplandsbankens årsredovisningar, 1970–85.

Tabell 6 visar tydligt hur viktig den gynnsamma utvecklingen för avkastning på innehav av statspapper och obligationer var för Uplandsbanken. Vinsten hade försämrats kraftigt om utvecklingen hade följt den allmänna utlåningstrenden. Fram till 1977 hade banken ändå gjort en vinst men därefter hade banken stadigt gått med stor förlust. Det här kontrafaktiska resonemanget ska inte ses som en alternativ verklighet utan visar snarare vikten av att ha en gynnsam utveckling för statspapper och obligationer.

8. Diskussion

I det här avsnittet kommer en mer genomförlig diskussion och analys kring resultatet genomföras. Här kopplas resultatet tydligt till teori och tidigare forskning och svarar på de frågor som ställdes i inledningen. Nedanför redovisas både frågeställningen och de operativa frågeställningarna igen.

- Varför leder inte den ekonomiska krisen till en kris för Uplandsbanken?
- Hur utvecklades Uplandsbankens likviditet mellan 1970–1985?
- Hur utvecklades Uplandsbankens soliditet mellan 1970–1985?
- Hur utvecklades värdet på Uplandsbankens tillgångar mellan 1970–1985?

En bank är i behov av likvida medel, tillgångar som snabbt kan säljas, för att motverka fluktuationer i deras inlåning. Som vi såg i det teoretiska avsnittet har en bank ofta långfristiga tillgångar och kortfristig inlåning. I normalfall sköter en bank sin verksamhet genom att ständigt uppta ny inlåning för att finansiera sin verksamhet. Om en person tar ut sina pengar från banken spelar det oftast ingen roll eftersom det kommer nya insättningar. I normalfall har banken tillräckligt med pengar för att täcka den vanliga variationen i förändrad inlåning. I extremfall – så som vid ekonomiska kriser – kan en bank behöva täcka mer av sina skulder än vanligt och behöver då sälja sina likvida tillgångar för att hantera detta. Det är här likviditeten blir viktig för en bank.

Uplandsbankens likviditet försämrades under 1970-talet men det sker inga avsevärda tapp i likviditet sett till hela perioden även om den stundtals varierar. Mot slutet av studiens period ökar dessutom likviditeten avsevärt. Likviditeten i banken har ett ytterst svagt samband med räntekostnaderna. Även om sambandet är statistiskt signifikant, så konstaterade vi i metodavsnittet att eftersom ett fåtal år nyttjas är det för hög sannolikhet att slumpen spelar roll i den observerade datan för att det ska gå att vara säker på att den statistiska analysen håller. Med detta sagt så kvarstår det faktum att banken bibehåller en likviditet som inte är allt för varierad.

Likviditeten är dessutom ett speciellt mått på hur sund en bank är. Även om likviditet är en viktig del i hur sund bankens finanser kan anses vara så är likviditeten framförallt viktig för en bank som har svårt att låna in nya pengar. Så verkar inte fallet ha varit för Uplandsbanken. Banken har visserligen fått ökade räntekostnaderna under hela perioden men den har alltså kunnat låna in pengar.

Soliditeten i en bank mäter hur stor del av tillgångarna som finansieras av eget kapital (i det här fallet även viss långfristig finansiering). I grunden mäter detta hur stora förluster en bank kan hantera. Om bankens tillgångar faller med ett värde som är större än det egna kapitalet kan banken i vissa fall tvingas ställa in sina betalningar och gå i konkurs eftersom den då endast har tillgångar som är finansierade av skulder. Att ha en god soliditet är således centralt för att förtroendet för en bank skall vara högt. En för låg soliditet kan leda till att förtroendet för banken urholkas och att den tvingas betala en högre ränta eller inte få uppta ny inlåning alls.

Regressionsanalysen ovan visade att det verkar finnas ett samband mellan räntekostnaden och soliditeten för Uplandsbanken. Sambandet var starkt och var statistiskt signifikant till en mycket hög nivå. Samma problem som för likviditetsregressionen uppstår självklart med denna

regression – däremot är signifikansnivån mycket högre och sambandet betydligt starkare för soliditet och räntekostnader än för likviditet och räntekostnader. Dessutom är det teoretiska resonemanget betydligt mer logiskt för resultatet i den förstnämnda regressionsanalysen.

Den faktiska soliditeten minskar stadigt för Uplandsbanken. Det blir alltså mindre och mindre tillgångar som täcks av det egna kapitalet och förlagslånen vilket självklart utsätter banken för risker. Det kan däremot finnas en väldigt tydlig logik i den minskande soliditeten – om bankens tillgångar blir mindre riskfyllda, alltså om de till exempel i större utsträckning består av statspapper som i princip aldrig blir dåliga så kan det vara rationellt att samtidigt minska graden av soliditet. Ska man tro på regressionsanalysen så är det däremot troligare så att Uplandsbankens allt lägre soliditet bidrog till att bankens räntor ökade. Uttryckt i de termer vi såg i teoriavsnittet så innebär detta att den externa finanspremien höjdes som ett resultat av en lägre soliditet.

Soliditeten är liksom likviditeten ett viktigt mått på välmående för banken och i det här fallet verkar det som om banken faktiskt blivit straffad pga. den låga soliditeten. Däremot är soliditeten som viktigast när banken måste hantera förluster. Eftersom banken inte går med förlust behöver den inte spendera sitt egna kapital på att täcka dessa. Hade banken gått med förlust hade den låga soliditeten blivit ett problem. När Uplandsbanken blev Nordbanken tar alltså banken med sig denna låga soliditet in i den nya banken som under 1990-talskrisen hamnade i en så pass djup kris att den behövde räddas av staten.

Varför soliditeten minskar är inte helt enkelt att svara på. Banken går med vinst men använder sällan vinsten för att stärka det egna kapitalet. I nominella termer ökar det egna kapitalet och förlagslånen men det är i relation till bankens tillgångar som soliditeten minskar. Det är möjligt att banken hade haft en högre grad av soliditet om ägarna investerade vinsten i banken istället för att dela ut den.

Det ska också noteras att eftersom räntorna under denna period var reglerade är det möjligt att sambandet under- eller överskattas. Det kan vara så att Uplandsbanken skulle blivit mer straffad om dess fordringsägare hade fått sätta en högre ränta. Räntere regleringen innebär även att banken kan ha tvingats låna in till en ränta som inte var förenlig med bankens ekonomiska status, den kan ha fått en för hög ränta precis som den kan ha fått en för låg ränta vid inlåningen.

Uplandsbankens allt mindre vinst är problematisk för banken. 1985 gjorde man en vinst som var 70 procent lägre än den vinsten som gjordes 1970. Samtidigt ökar man sin omsättning, vinsten blir alltså mindre i förhållande till storleken på verksamheten. Nyckelfrågan för den här

uppsatsen är varför den realekonomiska krisen på 1970-talet inte resulterar i en kris också för Uplandsbanken. Även om banken går med vinst så är vinsten väldigt liten och ger ett relativt litet utrymme för snedsteg. I figur 6 såg vi hur bankens effektivitet i ränterörelsen stagnerar. Räntekostnaderna blir större i relation till ränteintäkterna och som figur 5 visade så är det särskilt den svaga utvecklingen för den allmänna utlåningen som är problematisk. För statspapper och obligationer är utvecklingen gynnsam, Uplandsbanken lyckas få en mycket god utveckling på denna rörelse. Tabell 7 visar att om inte utvecklingen för avkastningsgraden hade varit så pass gynnsam som den var för statspapper och obligationer så hade banken gått med förlust. Räddningen för Uplandsbanken verkar således ha varit den expansiva politik som fördes av staten. En fråga som uppstår är också om banken hade vänt sig emot räntebaserade inkomstkällor ifall obligationerna inte varit så gynnsamma. Vi vet från bilaga 3 att banken inte rör sig ifrån räntorna som intäktskälla. Ränteintäkterna blir snarare än mer viktiga för bankens intäkter. Ska man tro Lepetit et al. så innebär det att banken inte fick en förhöjd risk för förluster på intäktssidan. En delförklaring till varför banken klarar sig under krisen.

Statens påverkan är dubbel. Dels för staten en expansiv finanspolitik och lånar pengar vilket innebär att banker kan köpa deras skuld (statspapper och obligationer). Staten har även institutionell påverkan – staten formar de lagar och regler som bestämmer hur banker får agera. För perioden 1970–1983 är det som vi såg i avsnittet om regleringar tydliga bestämmelser för räntenivån - den bestämdes till stor del av riksbankens styrränta. Det här innebär att bankens ineffektivitet i den allmänna utlåning mycket väl kan vara ett resultat av att banken själv inte fick sätta en högre ränta för att öka sina intäkter. För att detta ska stämma bör avkastningsgraden ha ökat kraftigt för den allmänna utlåningen efter 1983. Avkastningsgraden ökar visserligen marginellt 1984 och relativt kraftigt 1985 men även avkastningsgraden för statspapper och obligationer ökar dessa år, troligtvis på grund av att man trappar av och minskar innehavet av dessa. Det verkar som att banken under dessa år börjar dumpa dåliga fordringar vilket i sig ökar avkastningsgraden. Det är med andra ord omöjligt, för denna studie, att säga huruvida den allmänna utlåningens svaga utveckling i avkastningsgrad faktiskt var en produkt av att banken inte kunde sätta vilken ränta de ville. De agerar trots allt på en marknad och måste utöver att anpassa sig till lagar och regler anpassa sig till sina konkurrenter. Det finns såklart ett samband mellan ränteintäkterna och diskontot precis som mellan räntekostnaderna och diskontot. Både kostnadssidan och intäktssidan är beroende av diskontot – att Uplandsbankens intäkter utvecklas svagare än kostnaderna är ett tydligt tecken på bankens ineffektivitet.

Det är svårt att säga hur mycket av avkastningsökningen för statspapper och obligationer som beror på att staten ökar sitt köp och hur mycket som beror på att banken blir duktigare på att köpa obligationer med hög avkastning. Som vi såg i bakgrundsavsnittet så var obligationer ett prioriterat område för banken – de samordnade sina köp och försäljningar med andra banker. Detta kan ha ökat avkastningen men det går inte att testa, i alla fall inte inom ramen för denna uppsats. Det vi kan se är att det finns ett tydligt fokus där banken expanderar sin obligationsportfölj.

Denna studie är inte komparativ, jag jämför inte Uplandsbanken mot andra banker men det är viktigt att förstå att utvecklingen för banker generellt har en stor påverkan på enskilda banker och finansbolag. Det här såg vi tydligt i teoridelen, om en eller flera banker har problem och behöver likvidera sina tillgångar (till exempel statsobligationer) så kommer priset på dessa att minska, oftast dramatiskt. Detta påverkar i sin tur alla andra som äger samma tillgång negativt. Det är detta som denna uppsats missar, vi kan inte utifrån denna studie säga någonting om hur de andra bankerna presterade och om deras utveckling kan förklara Uplandsbankens. Vi vet att bankerna generellt sätt ökar sin omsättning och att Uplandsbanken minskar sin andel av den omsättningen. Vi kan dock inte säga hur de andra bankerna presterade i de nyckeltal som här redovisats. Det är möjligt att banker generellt minskade sin vinst och hade en lägre soliditet men det vi vet är att bankerna inte kollapsade – det uppstod aldrig en generell finanskris eller panik inom finanssektorn under 1970-talskrisen.

9. En delad bild

Resultaten visar att banken växte under 1970-talskrisen. Banken klarade av att expandera sin verksamhet men inte att öka sin vinst eller bibehålla sin soliditet. Bankens utlåning och inlåning till allmänheten blev mindre effektiv. Banken räddas däremot av den gynnsamma utvecklingen på obligationsmarknaden. Det är alltså svårt att säga hur det gick för banken under 1970-talets kris. Å ena sidan lyckas banken expandera sin verksamhet trots att ekonomin i Sverige och i världen hamnar i en ekonomisk kris. Men å andra sidan så minskar bankens vinst och soliditet.

För att svara på frågan om varför krisen i den reala ekonomin inte resulterar i en kris för Uplandsbanken så har den här uppsatsen gått igenom bankens räkenskaper för perioden 1970-1985. De teoretiska ansatserna som den här uppsatsen utgår ifrån menar att utlåning till stor del baseras på ett företags räkenskaper, dess balansräkning. Om balansräkningen är svag, låg soliditet och låg likviditet som kommer utlåning att ske till ett högre pris (ränta). Det den här

uppsatsen har kunnat visa är att räntekostnaderna och framförallt soliditeten har ett starkt samband och det verkar som att kostnaderna ökat eftersom soliditeten minskat. Den här uppsatsen har dessutom kunnat visa att banken minskat sina vinster på ett dramatiskt sätt. 1985 gjorde man en vinst som endast var 30% av den man gjorde 1970. Detta var ett resultat av bankens ineffektivitet – bankens huvudsakliga utlåning till allmänheten var svag och utvecklades inte i samma takt som kostnaderna för inlåning. Trots att banken sett över hela perioden expanderar sin verksamhet och omsätter mer pengar så kan dem inte på ett effektivt sätt förvalta banken och gör alltså en stadigt lägre vinst.

Troligtvis är det så att Uplandsbanken inte klarade av att konkurrera med de större bankerna i den nya ekonomin. Digitalisering och stordriftsfördelar var inte lika lätta att nå om man var en mindre regionalbank jämfört med en stor bank i hela Sverige, något som Ullenhag tydliggör i sin bok om Uplandsbanken där hon menar att motiven för fusionen med Sundsvallsbanken var den rådande utvecklingen.⁶⁸ Det här förhållandet mellan regionala banker och storbankerna bör undersökas ytterligare i framtida studier. Tydligt är dock att en regional bank stått inför utmaningar som den i viss mån inte klarat av att hantera.

Uplandsbankens räddning var den goda utvecklingen av avkastningsgraden på statspapper och obligationer. Utan denna gynnsamma utveckling skulle Uplandsbanken inte ha genererat den vinst de gjorde. Vi kan konstatera att Uplandsbanken följde den generella utvecklingen som pekades ut i forskningsläget av Löwenthal och Sjöberg där affärsbankerna generellt lånar ut mer till staten. Detta gör även Uplandsbanken. En framtida studie kan göra en jämförelse även för den generella utveckling av avkastningsgraden på statspapper och obligationer. I denna uppsats kan jag dock konstatera att utvecklingen verkar ha varit avgörande för en bank som Uplandsbanken. Det visar på att överbryggningspolitiken verkar ha genererat en sorts kvantitativ lättnad för bankerna.

Slutligen går det att konstatera att Uplandsbanken inte genomgick en kris i den bemärkelsen att de inte behövde ställa in betalningar och gå med förlust eftersom de gynnades av en stark utveckling på avkastningen av statspapper och obligationer. Den fråga som nu måste ställas i andra studier är om så även var fallet för resten av banksektorn.

⁶⁸ Ullenhag, 1990, s.169.

10. Käll- & litteraturförteckning

10.1 Källor

Uplandsbankens årsredovisningar, 1970-1985, Swedish house of finance.

Bankerna, 1970-83, Kungliga bankinspektionen, Ekonomikums bibliotek, Uppsala.

Edvinsson, Rodney, 2005, *GDP per capita in Sweden 1800-2000*, Historia.se, hämtad, 2019-05-24.

Edvinsson, Rodney, *Riksbankens diskonto 1856-2002 och referensränta 2002-2004*, Historia.se, hämtad 2019-05-24.

Veckans affärer, 1973, nummer 37, 25:e Oktober, *Nu stjal bankerna varandras kunder*.

Veckans affärer, 1976, nummer 10, 11:e mars, *Nye VD:n i "bästa" banken: Kan man hålla kurvan uppe?*.

10.2 Litteratur

Acharya, Viral, Richardson, Matthew, 2009, Causes of the financial crisis. I *Critical review* 21:2-3, ss.195-210.

Ageras, hämtad 2019-04-22. (<https://www.ageras.se/ordlista/soliditet>)

Ahnland, Lars, 2015, Private debt in Sweden in 1900-20013 and the risk of financial crisis. I *Scandinavian Economic History Review*, volym 63:3, ss.302-323.

Andersson, Sebastian, Bjellerup, 2015, Mårten, Shahnazarian, Hovick, *The importance of the financial system for the real economy*, working paper.

Berger, Allen, Bouwman, Christa, 2013, *How does capital effect bank performance during financial crises*. *Journal of financial economics*, volym 109:1, ss.146-176.

Benhabib, Jess, Liu, Xuewen, Wang, Pengfei, 2019, Financial markets, the real economy, and self-fulfilling uncertainties. I *The Journal of The American Finance Association*, volym 74:3, ss.1503-1557.

Edvinsson, Rodney, 2005, Den svenska konjunkturcykeln 1700-2000. I *Ekonomisk Debatt* årgång 33, nummer 8.

Förnyelse av kreditmarknaden (SOU 1988:29), Stockholm, Finansdepartementet.

Gertler, Mark, Gilchrist, Simon, 2018, What Happened: Financial Factors in the Great Recession. I *Journal of Economic Perspectives*, 32 (3).

Kreditpolitiken: fakta teorier och erfarenheter (SOU 1982:53), Stockholm, Ekonomidepartementet.

Larsson, Mats, Lindgren, Håkan, 1989, Risktagandets gränser: utvecklingen av det svenska bankväsendet 1850-1980. I *Uppsala papers in economic history*.

Larsson, Mats, Lönnborg, Mikael, 2014, *Finanskriser i Sverige*, Studentlitteratur AB, Lund.

Larsson, Mats, Sjögren, Hans, 1995, *Vägen till och från bankkrisen: Svenska banksystemets förändring 1969-94*, Carlsson Bokförlag, Stockholm.

Larsson, Mats, Söderberg, Gabriel, 2017, *Finance and the welfare state: Banking development and regulatory principles in Sweden 1900-2015*, Palgrave Macmillan.

Lepetit, Laetitia, Nys, Emmanuelle, Rous, Philippe, Tarazi, Amine, 2008, Bank income structure and risk: an empirical analysis of European banks. I *Journal of Banking and Finance* 32.

Långtidsutredningen (SOU 1995:4), Stockholm, Finansdepartementet.

Magnusson, Lars, 2018, *Finanskrascher: Från kapitalismens födelse till Lehman Brothers*, Natur & Kultur, Stockholm.

Magnusson, Lars, Ottosson, Jan, 2003 Den tredje industriella revolutionen och ”den nya ekonomin” – mellan sken och verklighet. I *Ute och inne i svenskt arbetsliv: forskare analyserar och spekulerar om trender i framtidens arbete*, 2003:8, ss.57-76.

Ottosson, Jan, Sjögren, Hans, 1990, Banking and Institutional Theory, working paper.

Roubini, Nouriel, Mihm, Stephen, 2010, *Crisis Economics*, The Penguin Press, New York.

Song Shin, Hyun, 2009, Reflections on Northern Rock: The bank Run that Heralded the Global Financial Crisis. I *Journal of economic perspectives* volym 23:1, ss.101-119.

Schön, Lennart, 2014, *En modern svensk ekonomisk historia; Tillväxt och omvandling under två sekel*, Studentlitteratur AB, Lund.

Ullenhag, Kersti, 1990, *Förnyelse, förvandling, fusion: Uplandsbanken 1965-1985*, Hallgren & Fallgren, Uppsala.

Valencia, Fabian, Bank capital and uncertainty, 2016. I *Journal of Banking & Finance*, volym 69:1, ss.1-9.

Bilaga 1

Tabell 1. Skuldposter, Uplandsbanken 1970-1985, inflationsjusterade.

Inlåning från allmänheten (real)	Inhemsk finansinstitut (real)	Utländska finansinstitut (real)	Eget kapital (real)	Vinst (real)	Totala tillgångar (real)
1081621	55649	38738	54183	9183	1331901
1160089	65621	43049	53122	11237	1435847
1310986	89839	26830	60330	7645	1613063
1331192	114110	18580	57553	8165	1663826
1403563	175630	11319	53356	8430	1829793
1396388	144111	6622	57300	6145	1813266
1460359	163510	10525	53152	6803	1886108
1407219	93426	61617	49051	7423	1928328
1634802	142675	73492	48786	7256	2138703
1622739	220418	120800	46898	4668	2244482
1581406	124893	113463	41493	3354	2204751
1633094	134481	165803	44766	3324	2241492
1577764	157409	166494	46923	8745	2277563
1499600	173285	168757	43946	4373	2270546
1569356	176526	218662	40690	4049	2390878
1459084	134064	96164	36850	2721	2044313

Källa: Uplandsbankens årsredovisningar, 1970-85.

Tabell 2. Tillgångar, Uplandsbanken 1970-85, inflationsjusterade.

Kassa (real)	Tillgångar inhemska finansinstitut (real)	Tillgångar utrikes finansinstitut (real)	Aktier och andelar (real)	Total utlåning till allmänheten (real)	Statspapper och obligationer (real)	Totala tillgångar (real)
23969	86747	40849	4349	928307	217641	1331901
35300	61698	43850	4641	1036456	228126	1435847
37286	56172	27919	4372	1121112	338633	1613063
25452	72425	18156	5084	1204585	309256	1663826
90013	107400	10282	4624	1279540	296771	1829793
39715	68567	5783	4380	1312512	337767	1813266
67268	65955	11025	4123	1372629	327472	1886108
49792	63099	22657	3692	1427374	322886	1928328
38804	146731	37229	3582	1461085	408114	2138703
49440	158647	29702	3713	1494489	450688	2244482
58761	129613	31430	3437	1436099	462715	2204751
48459	202590	50417	3139	1397631	462171	2241492
50428	97589	39029	3709	1458703	535279	2277563
34576	40760	30047	5528	1357112	707510	2270546
62091	39013	77013	5639	1293404	768396	2390878
90912	126899	43799	6600	1083747	626846	2044313

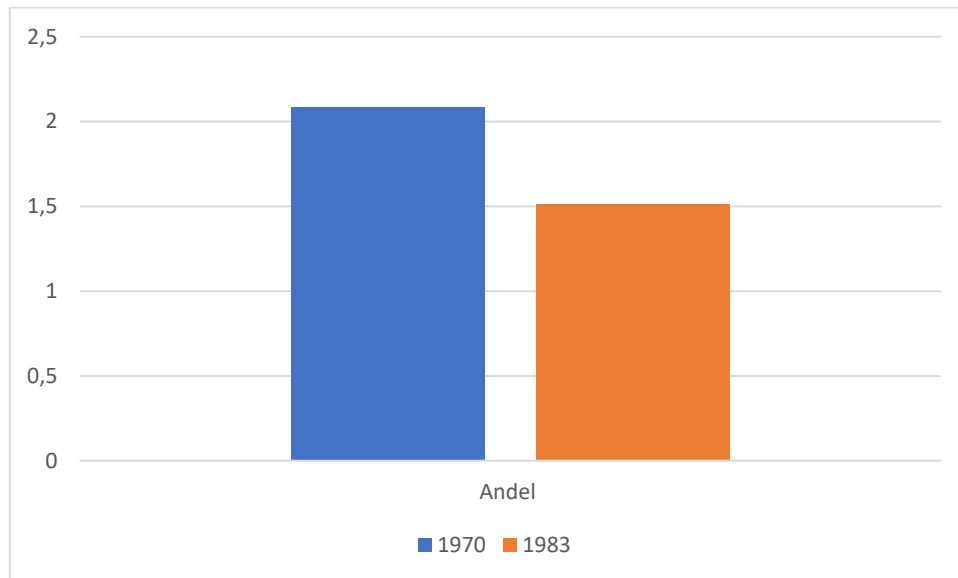
Källa: Uplandsbankens årsredovisningar, 1970-85.

Tabell 3. Intäkter och kostnader, Uplandsbanken 1970-85, inflationsjusterade.

År	Statspapper och obligationer		Summa ränteutgifter	Räntekostnad allmän	Total räntekostnad	Räntenetto
	Ränteutgifter allmänheten	Summa ränteutgifter				
1970	86714	12206	104637	67065	72364	32273
1971	81587	16831	101625	59807	65212	36413
1972	82522	16435	102160	56801	63459	38701
1973	88407	19376	110580	62426	68702	41878
1974	115486	20136	141539	80307	91747	49792
1975	125710	22703	154284	86153	99556	54728
1976	128597	27418	159550	87610	99313	60237
1977	157610	27047	191792	113407	131356	60436
1978	145530	32408	183154	98069	115542	67612
1979	155153	43919	206268	108791	135015	71253
1980	194304	49405	256409	152832	196905	59504
1981	208411	66748	289968	169118	224680	65288
1982	203606	66539	289510	161815	218914	70595
1983	174980	83202	265364	134176	183394	81970
1984	171499	74849	256750	137806	175691	81060
1985	173602	82564	270347	154148	195466	74881

Källa: Uplandsbankens årsredovisningar, 1970-85.

Bilaga 2

Figur 1. Uplandsbankens andel av affärsbankernas totala tillgångar, 1970, 1983.

Källa: Bankinspektionen, "Bankerna", 1970, 1983.

Bilaga 3

Tabell 1. Räntenetto som andel av totala intäkter, Uplandsbanken 1970-85.

År	Räntenettots andel av intäkterna
1970	70,63
1971	72,52
1972	72,42
1973	73,30
1974	81,23
1975	81,13
1976	80,12
1977	79,99
1978	80,63
1979	81,13
1980	77,13
1981	77,02
1982	76,24
1983	78,24
1984	77,13
1985	72,50

Källa: Uplandsbankens årsredovisningar, 1970-85.

Tabell 2. Fördelning av vinst som andel av aktuell årsvinst, Uplandsbanken 1971-85.

År	Utdelning som andel av vinst	Avsättning till nästa år
1971	24,8	75,1
1972	45,9	54,1
1973	40,3	59,7
1974	35,5	64,5
1975	55,5	39,0
1976	54,5	45,5
1977	44,9	55,1
1978	48,6	102,6
1979	75,6	173,2
1980	98,8	213,6
1981	100,0	80,0
1982	43,6	26,1
1983	100,0	47,9
1984	100,0	47,9
1985	166,3	0,0

Källa: Uplandsbankens årsredovisningar, 1971-85